SVANEKE RÅDHUS
Ting- og Arresthus – 1858
Storegade 24

Svaneke Rådhus - oktober 2007.

Rådhusets historie og bevaringsværdi

NIELS-HOLGER LARSEN
2008/2016

NIELS-HOLGER LARSEN, ARK.MAA, VIMMELSKAFTET 2, 3700 RØNNE, TLF. 21463977
E-MAIL: NIELSHOLGERLARSEN@GMAIL.COM - WWW.KULTURARVBORNHOLM.DK

Indledning

Denne redegørelse er en redigeret udgave af et i 2008 udarbejdet fredningsforslag.
Rådhuset blev den gang ikke fredet, men er kæret bevaringsværdi med høj bevaringsværdi.

Billederne er taget i 2007, men der er ikke ændret noget bygningsmæssigt siden da.
Al tekst vedrørende fredningsforslag er undladt i denne udgave, der således fortæller om Rådhusets historie og bevaringsværdi.

Svaneke Rådhus er det bedst bevarede af de bornholmske Råd- og tinghuse, som blev opført i midten af 1800-tallet efter grundlovens indførelse i 1849.

Svaneke Rådhus er en fin repræsentant for "provinsiel arkitektur" i midten af 1800-tallet.
Svaneke Rådhus ligger i et autentisk miljø fra dets opførelse.

Svaneke Rådhus er som helhed den bedst bevarede af rådhuse opført efter 1850-erne, ligger i et smukt bymiljø med autentiske omgivelser, og har sin facade helt intakt bevaret. Fra tiden som arrestfunktion er celler delvis bevaret, og de to "fangegårde" bag rådhuset står intakte. Desuden er den store rådhussal på 1. sal bevaret, dog i en udvidet størrelse fra tiden, hvor den blev brugt som byrådssal efter kommunalreformen 1970 og helt frem til 2003. De meget smukke egetræsådrede døre i byrådssalen og i det store trapperum står markante som attraktive elementer i bygningen.

På Bornholm har man bevaret flere gamle ting–, arrest- og rådhuse, både fra tiden før grundloven 1849, og fra tiden efter.

I Sandvig ligger den ældste rådstue, bygget 1805-1806. Denne bygning er fredet, og ejes af Bornholms Regionskommune
I Rønne er det store Tinghus, bygget 1834, ligeledes fredet, og fungerer stadig som retsbygning - staten.

Fra tiden efter 1849 findes følgende gamle råd- og tinghuse:

- *Hasle, 1855* *(SAVE-bevaringsværdi 2) – ejes af Bornholms Regionskommune*
- *Nexø, 1855-56* *(SAVE-bevaringsværdi 2) – privat ejet*
- *Svaneke, 1858* *(SAVE-bevaringsværdi 1) – ejes af Bornholms Regionskommune*
- *Aakirkeby, 1867-68* *(SAVE-bevaringsværdi 2) – privat ejet*
- *Allinge, 1881* *(SAVE-bevaringsværdi 2) – privat ejet*

Ingen af de gamle råd-og tinghuse, opført efter 1849, er nedrevet, men mere eller mindre ombygget og udlejet til forskellige formål. Råd- og tinghuset i Nexø, som ejedes af Justitsministeriet blev solgt til privat formål i 2006.

Råd-og tinghusene på Bornholm kan også ses her :
http://www.domstol.dk/Bornholm/omretten/historie/Pages/retsbygningerpaabornholm.aspx

NIELS-HOLGER LARSEN, ARK.MAA, VIMMELSKAFTET 2, 3700 RØNNE, TLF. 21463977
E-MAIL: NIELSHOLGERLARSEN@GMAIL.COM - WWW.KULTURARVBORNHOLM.DK

Beskrivelse:

Rådhuset ligger ikke midt i byen ved Torvet, men ved en af de større gader, der fører vestfra og ned til Havnen.

Rådhuset ligger i en husrække af ældre bindingsværkshuse – de samme, som da rådhuset blev opført i – faktisk udstykket fra den daværende by-og herredsskriver gård.

Rådhuset står markant med sine to etager – det var sjældent i datidens bornholmske købstæder – og den fremtrukne brede frontispice i den strengt symmetriske facade understreger det statelige præg.

NIELS-HOLGER LARSEN, ARK.MAA, VIMMELSKAFTET 2, 3700 RØNNE, TLF. 21463977
E-MAIL: NIELSHOLGERLARSEN@GMAIL.COM - WWW.KULTURARVBORNHOLM.DK

Beskrivelse og Historie

I bogen: *Svaneke, historie - huse – borgere, Købstad i 450 år,* af Robert Egevang, udgivet 2005 af Byforeningen Svanekes Venner
- er bygningen beskrevet således:

Bygningsbeskrivelse:

Stort grundmuret hus med markant udbygget frontispice mod syd. Frontispicen har tre tilbagetrukne nicher med murbuer i top. Ur og tilbagetrukket felt med årstallet 1858.

Tre vinduer i førstesals plan i frontispicen og tre vinduer i stueplan med fladere buer. Murede bånd under hvert af vinduerne på første sal og sammenhængende, muret bånd under stueetagens vinduer. Facaden er symmetrisk, og på hver side af frontispicen sidder et vindue med muret bånd under i førstesals plan, og dobbelt fyldingsdør med murbue over og tretrins sandstenstrappe. Gesimser under taget på hver side af frontispicen. I bagfacaden syv dannebrogsvinduer med tværsprosser i førstesals plan. Overdækket, muret kældernedgang med bræddedør i østmuren.

Treethalvt fag dannebrogsvinduer i stueplan og et højtsiddende vindue med jernsprosser.

Mod vest en tilbagetrukket bræddedør og femtrins granittrappe til. To åbne fængselsgårde er bygget ind mod bagfacaden. Øst for den østlige fængselsgård er en overdækket indgangsdør med rude og firetrins granittrappe. Et halvt dannebrogsvindue øst for døren. Begge gavle er sammenbygget med nabohusene.

Tegltag med to skorstenspiber. Fem Veluxvinduer i den nederste del af den nordlige tagflade og fire små Veluxvinduer i den øverste del. Mod syd har frontispicen paptag, ellers ingen åbninger.

Rådhuset er malet i en gul nuance og med røde døre, brun fodmur og hvide vinduer.

I det indre er bygningen i dag indrettet således:

NIELS-HOLGER LARSEN, ARK.MAA, VIMMELSKAFTET 2, 3700 RØNNE, TLF. 21463977
E-MAIL: NIELSHOLGERLARSEN@GMAIL.COM - WWW.KULTURARVBORNHOLM.DK

I stueetagen er der to trapperum, hvoraf det ene mod øst i fuld bredde og højde rummer den store hovedtrappe op til salen. Den vestre trappe er den sekundære smallere og enklere trappe der fører helt op til tagetagen.

Hovedtrappe ved østre gavl til salen

"Bagtrappen" ved vestre gavl – adgang til loft.

I stuetagen er der mod gaden i den tre fag brede frontispice et stort rum i lidt over halv dybde af bygningen. Mod bagsiden ligger flere mindre rum – de gamle celler, mere eller mindre bevaret, en gang til gården i den vestre ende og i den østre et køkken med et par små rum.

Stuetagen store midterste rum, hvor der har være kontor for politi, post og turistinformation.

Oprindelig dør til bevaret celle.

Bevaret celle med højtsiddende vindue

Første sal er domineret af den store byrådssal ligeledes tre fag bred og i dag i fuld husdybde. Ved den vestre gavl er to værelser – et til dommeren og et som venteværelse, hvori mellem "bagtrappen" fører op gennem huset, og med adgang til salen med tofløjede døre. Ved den østre gavl er som omtalt den store hovedtrappe med indgang til salen, ligeledes ad en tofløjet dør.
Dørene fra trapperumme til salen er i denne flankeret af imiterede – indrammede og påmalede – døre, alt i en håndværksmæssigt smukt udført egetræsådring, ligesom dørene i hovedtrapperummet er egetræsådrede.

Rets- og byrådssalen

Imiteret dør

Loftetagen er indrettet til byforeningen Svanekes Venner's arkiv med flere rum for møder, arkiv og arkivarbejde.

Ved gavlene er der køkken og toilet, samt et arbejdsrum. Her arkiveres og arbejdes der med Svaneke bys historie i forbilledlig velordnede og smukt indrettede rum med moderne it-teknologi. I arkivet er i dag bevaret den originale jerndør til rådhusets arkivskab.

Byforeningen Svanekes Venners lokalarkiv og møderum.

Oprindelighed og ændringer:

Bygningen er meget grundigt beskrevet i brandtaksationer, det fra tiden under opførelsen i 1856 og senere, da huset stod færdigt i 1858, og på ny i 1867 og 1884. Der findes desværre ingen originale tegninger.

Fra bogen: Kilder til Svanekes bygningshistorie, udgivet af Nationalmuseet i 1969 – gengives brandtaksationen fra 1858, hvor bygningen stod færdig.

1858 (btx.) mnr. 180 b. Ejer: *Ting- og arresthus for byen og herredet.*
a. Bygningens ydre og beskaffenhed samt mål aldeles som tidligere beskrevet, kun er nu samtlige de nævnte vinduer indsatte, som og døre såvel til gården som til gaden var på hængsler og forsynede med lås og lukke. Dørene på søndre side er af massivt egetræ og overstrøgen med fernis. – I bygningens underste etage er indrettet beboelsesværelser med pigekammer, pulterkammer, spisekammer eller fadbur og køkken, for arrestforvareren, hvor foruden der ved nordre side er anbragt 4 celle-arrester... Foruden foranførte lokaler i underste etage, hvor der overalt er lagt gulv af brædder, er der ved hver af gadedørene en forstue eller vestibule. – I den østerste af disse fører en trappe op til 2. etage, hvilken trappe er forsynet med rækværk og og derinde sprodser af fyrretræ, ligesom der ved den anden eller vestre ende af bygningen, i den korridor, som går midt igennem denne, findes en trappe med rækværk, i lige måde af fyrretræ, førende did. – I dennes 2. etage forekommer rådstue-salen, forhørsstue, arkivværelse, vidnekammer, civilarrest og fællesarrest. I samtlige lokaler er bræddegulv, dobbelte døre til rådstuesalen, men for øvrigt enkelte do. I fællesarresten er varmeapparat ligesom i cellearresterne og til arkivværelset en indgangsdør af jern som og jernbeslagen skodde for vinduer. – Samtlige lofter i bygningen er gipsede. Væggene i rådstuesalen såvel som forhørsstuen afbrukne og malede. – Fodbrædder og gerichter er anbragt i samtlige værelser, arresterne selvfølgelig undtagne, så er og alt træværket malet med oliefarve... Takseres for 8400 rd.

Ca. 1880

2007

I det ydre står facaden tilsyneladende helt intakt siden opførelse, dog er hoveddørene senere fornyet, men facadens vinduer er originale.

Til gården er flere vinduer isat til afløsning for de oprindelige højtsiddende små jernvinduer, dog er et af disse bevaret.

Bagside med fangegård og vaskehus.

Bagside. Et originalt cellevindue bevaret.

I tagfladen er isat nyere ovenlys til afløsning for nogle ældre støbejernvinduer. En mere diskret løsning end kviste. Vinduerne giver lys til loftetagens arkiv og arbejdsrum.

Fangegårdene med høje mure

De to fangegårde med høje kraftige mure står meget intakt bevaret, og i en af dem et lokum og udgang til et vaskehus.

Bag ved gårdene strækker en lang smal have sig ned til en bagindkørselsport.

Udsigt mod nord – fangegårde, have og udhus – havudsigt.

Haven – med byforeningens tagstensdepot.

De større ændringer indvendig finder man i begge hovedetagerne, hvor rummene er blevet gjort større, og tagetagen er blevet udnyttet.
I stueetagen er et længdeskillerum fjernet, og dermed en lang gang. I en af cellerne er indrettet et bad og toilet, men det buede loft og celledøre er bevaret.

Mange originale detaljer og bygningsdele er bevaret i bygningen, blandt andet vinduer med egetræskarme og mange fyldingsdøre..

Bygningshistorie:

Ting- og arresthuset blev opført 1857-1858 med brandinspektør D.J. Nielsen som arkitekt.

Huset fungerede som tinghus med arrest og arrestforvarerbolig indtil m1919, hvor arresten blev nedlagt og førstesalen benyttet som byrådssal, dog også som bitingsted for dommerne i Nexø og Rønne indtil 1973.
1942 overgik bygningen til justitsministeriet, idet der indrettes politistation, frem til 1974. I denne periode sker der ændringer i stueetagen.

Efter kommunesammenlægningen i 1970 blev bygningen brugt som byrådssal af Nexø kommune, og i 1986 udvidedes byrådssalen, der fungerede helt frem til kommunesammenlægningen i 2003.
Bygningen overgik herefter til Bornholms Regionskommune.

Samtidig med udvidelse af byrådssalen indrettes lokalarkivet af Byforeningen Svanekes Venner, der siden da løbende har indrettet nogle rum både på 1. sal og i tagetagen, og i øvrigt forbedret forholdene.

Fra 1990 til 2002 var der turistbureau i stueetagen og i nogle få år også posthus.

Fortiden udlejes stueetagens store rum til privat erhvervsformål.

Kronologi

Årstal	***Emne***
1856	Udstykning fra mnr. 180 . – nr. 22 – byskriver Olivarius
1857	Bygningen påbegyndes opført – taksation Ejes af Svaneke kommune / Bornholms Amtskommune – frem til 1942.
1858	Bygningen står færdig
1858	Nævnes i TRAP 1858
1867	Taksation – ingen ændringer
1884	Taksation af vaskehus.
1919	Byrådssal
1921	Tingstue,et udvalgsværelse, benyttes af forligskommisionen m.m. og byrådssal. Arresterne (3 enkelt- og en dobbeltcelle er nedlagt – bruges til detentionslokaler. Bolig for rådstuetjeneren.
1942	Ejes af Justitsministeriet – benyttes som politistation
1973	Bitingsted nedlægges.
1974	Overgår til Nexø kommune – fungerer som byrådssal for Nexø kommune.
1986	Byrådssal ombygges og udvides
1986	Lokalhistorisk arkiv indrettes.
1990	Turistbureau – til 2002
2001	Posthus til 2004
2002	Overgår til Bornholms Regionskommune
2004	Stueetage udlejes til private formål.
2005	Taget omlagt med undertag

Vedligeholdelsesstand:

Bygningen er i rimelig god stand, men trænger flere steder til almindeligt vedligehold.
Taget er omlagt med undertag 2004-5.
Efter en maling af facaden i 2005 – med linoliemaling - står bygningen stadig pænt.
Kun stueetagens indretning står med et lidt uskønt loft, efter dens vekslende brug som offentlige kontorer.
Hele 1. sal og tagetagen står meget smukt og stilfuldt indrettet.

Bevaringsforhold

Ejendommen er omfattet af en bevarende lokalplan fra 1989.

SAVE-registrering
Faktaboks / FBB-KUAS https://www.kulturarv.dk/fbb/bygningvis.htm?bygning=23593001

Niels-Holger Larsen 2008 / revideret – forkortet 2016.